

Поліський родовід Нобелівського лауреата

Україна поки що не має своїх Нобелівських лауреатів. Зате серед них є вихідці з України — вчені, письменники, які через різні причини змушені були емігрувати за кордон. У їх числі — Георгій Харпак (Жорж Шарпак), уродженець міста Дубровиця на Рівненщині, удостоєний Нобелівської премії в галузі фізики у 1992 році за розробку детектора елементарних частинок — так званих «камер Харпака».

Цегла Харпаків

Ще донедавна у Дуброці стояв будинок, у якому колись мешкали Харпаки. Зараз на тім місці — інша будова. Але пам'ять про цю родину не вивітрилася з інших будівель, дід майбутнього Нобелівського лауреата володів тут невеликою цегельнею, продукція якої мала попит. По цей день збереглося чимало мурів із «харпакінської» цегли.

Про Григорія Харпака в Дубровиці, Сарнах, де він навчався, заговорили після 1992 року, коли стало відомо про присвоєння землякові найпрестижнішої світової премії. Найбільше такій новині порадив дубровичанин Федір Мосейчук, адже він товаришував з Гешкою, як називали Харпака в дитинстві.

— Ми разом бігали на річку Горинь, і купались, гралися, - згадував Федір.

— Якось, бігаючи по воді, Гешко наступив стебло очерету і поранив ногу. В рану потрапила земля. Почалось запалення, батько повіз сина до єдиного в цій окрузі лікаря. Той не зміг упоратися з хворобою і рекомендував везти хлопчика до Варшави. На цьому і закінчився дубровицький період життя Григорія Харпака.

Сарни — Дубровиця

Сарни — центр повіту. Тут Харпаки (по батьковій лінії) мешкали здавна. Сюди «у невістки» з Олевська перейшла Хане Шапіто, висока і струнка, з гострим розумом і рішучим характером, котра у 18 літ вийшла заміж за Мотеле Харпака. У них народилося два сини — Георгій і Андре. Народжувати первістка породілля поїхала у Дубровицю, де мешкала родина.

У 1926 році (тоді Гриші було два роки) молоде сімейство виїздить до Палестини, шукаючи кращої долі. У ті роки частішали погроми єврейських сімей, з'явилася боязнь за завтрашній день. Але там Харпаки пробули недовго — клімат не підійшов Гриші, тож повернулися в Сарни. Тут хлопчик почав ходити до польської гімназії, на додаток до івриту вивчав польську мову. Григорій Харпак досконало оволодів п'ятьма іноземними мовами, які згодилися йому в житті, й науці.

Дивом вижив у Дахау

Мрія виїхати в інші краї не покидала Хане та Мотеле Харпаків. Під приводом відвідати Колоніальну виставку, сім'я у 1932 році переїздить до Франції. їхали «шукачі щастя» фактично у невідомість. У Парижі дядько допоміг емігрантам стати на ноги, а малому Гриші прилучитися до азів науки. Григорій просиджував допізна в муніципальній бібліотеці.

У Парижі Жорж (так стали називати Григорія) продовжив навчання у школі. 1938 році вступив до лицю Святої Луїзи, який довелося закінчувати уже у воєнний час. У 1943 році юнак вступає до руху Опору. Через рік його забрали до фашистського табору Дахау. Доля змилостивилася — він вижив.

По війні Георгій вступає до гірничої школи. Після її закінчення вчився в коледжі Де Франс, де особливо проявляється потяг до фізики. Працює в лабораторії всесвітніо відомого фізика Фредеріка Жо-лю-Кюрі. У 1959 році його приймають до Європейського центру ядерних досліджень, у Женеві, що, зрештою, визначило його долю і його славу.

Визнання

Європейський центр ядерних досліджень — один з найвідоміших світових

дослідницьких центрів, де працюють науковці з дванадцяти країн Європи. І у цьому багатозвуччі талантів золотими літерами записано ім'я Григорія Харпака.

У чому його світова заслуга? Він створив нову версію детектора для фіксації елементарних частинок, у тому числі і нейтрино, так звану багатодротинкову пропорційну камеру. Винахід Харпака дав можливість досліджувати такі рідкісні взаємодії і складні ядерні реакції, які несуть інформацію про глибинні властивості матерії. Удосконалюючи свої прилади, Георгій Харпак розробив і інші багатодротинкові детектори: дрейфову камеру, часопроеційну камеру, багаторозрядний лавинний детектор, газовий детектор з твердим фотокатодом і тому подібне. Ці наукові досягнення члена французької Академії наук і були відзначені у 1992 році Нобелівською премією у галузі фізики.

Євген ЦИМБАЛЮК